

LLUMS I OMBRES SOBRE “EL PLA BOLONYA”

Proposta de posicionament sobre l’aplicació de l’Espai Europeu d’Educació Superior (EEES)

Declaració de Bolonya.

El 25 de Maig de 1998, els ministres d’Educació d’Alemanya, França, Itàlia i el Regne Unit van posar les bases per a l’inici del procés de creació d’un espai europeu d’educació superior que culminarà l’any 2010, dins de la “Declaració de la Sorbona”.

Un any després, els ministres d’Educació de 29 països europeus, mitjançant la Declaració de Bolonya que va nàixer de la voluntat de cooperació de diferents universitats europees i que es caracteritza després per ser un procés fonamentalment intergovernamental, van ratificar el document anterior i el van concretar en sis punts/objectius:

1. Adopció d’un sistema de titulacions fàcilment comprensible i comparable que contempli el desenvolupament d’un suplement al títol.
2. Adopció d’un sistema basat en dos cicles – un de grau d’una duració mínima de tres anys i un de postgrau-.
3. Implantació d’un sistema de crèdits comuns.
4. Promoció de la mobilitat dels estudiants, del professorat, dels investigadors i del personal d’administració mitjançant mesures adequades de reconeixement.
5. Promoció de la cooperació europea en l’establiment de mesures que assegurin la qualitat.
6. Promoció de la dimensió europea de l’educació superior amb la finalitat d’arribar a acords en aspectes com el desenvolupament curricular, la cooperació interinstitucional, i els programes integrats d’estudi, formació i investigació.

El maig de 2001, els ministres responsables d’Educació de 33 països van emetre el *Comunicat de Praga* en el que s’observaven els avenços realitzats amb relació a l’estructura de les titulacions i a l’establiment de mesures per assegurar-ne la qualitat, es reafirmaven els objectius de Bolonya i s’emfatitzaven una sèrie d’elements considerats importants en la consecució d’aquest Espai Europeu d’Educació Superior (EEES): la participació dels estudiants, la importància de millorar i de promoure l’atractiu de l’educació universitària europea a altres parts del món i el reconeixement que l’aprenentatge ha d’expandir-se al llarg de tota la vida. Posteriorment, degut a aquestes accions, els dies 18 i 19 de setembre de 2003 va tenir lloc una nova reunió a Berlín dels ministres europeus d’Educació on van debatre temes concrets – com la mobilitat amb relació als mecanismes per assegurar la qualitat i els estudis del doctorat, el títol de grau i el mercat laboral europeu, i els títols conjunts- i es va emetre un nou *Comunicat*. Preveu que la integració

sigui progressiva fins a arribar a ser total a principis del 2010 sota el paraigües d'Espai Europeu d'Educació Superior .

Quines oportunitats suposa l'Espai Europeu d'Educació Superior?

- **Foment de la mobilitat.** Tant dels estudiants com del professorat dins de la UE.

- **Homologació de títols universitaris.** Afavoreix una més gran integració del mercat laboral europeu. Aquesta és una bona oportunitat d'enriquir les universitats a través de la cooperació i l'intercanvi entre universitats europees.

- **Nou model pedagògic.** Pot suposar, si s'opta per l'equilibri entre continguts i formació en habilitats, un augment de la qualitat de l'Educació superior, un assoliment de coneixements més sòlid i una millor preparació per al món professional. A més a més, l'EEES ha comportat mecanismes d'avaluació de l'activitat docent.

- **Període d'adaptació.** També és una oportunitat per consensuar i definir nous criteris per racionalitzar l'oferta de títols universitaris i el mapa de titulacions. L'autonomia universitària que reforça el procés ha de venir acompanyada per un lideratge de les administracions i el foment de la cooperació i coordinació entre les universitats públiques.

- **Màsters a preu públic.** S'han rebaixat els preus respecte l'oferta existent de màsters abans de l'aplicació de l'EEES. No significa que siguin assequibles, però es limita el preu.

- **Personalització de currículum.** El canvi en l'organització dels graus en àrees de coneixement ofereix més possibilitat de modificar la trajectòria acadèmica sense ser penalitzat. Afavoreix la mobilitat dins els estudis i dóna més llibertat a l'alumnat per a definir el currículum.

- **Possibilitat de crear noves titulacions.** D'acord amb les necessitats de la societat i que afavoreixin el canvi del model productiu necessari gràcies a la transferència de coneixement i a la cooperació amb les universitats.

- **Avenç en la construcció política i social de la UE.**

Problemes o perills que genera o agreuja l'aplicació de l'EEES?

- **Finançament insuficient.** Des de l'Estat s'ha decidit que l'adaptació a l'EEES es faria a cost zero. Els acords de finançament de la Generalitat amb les universitats han anat destinats a cobrir dèficits anteriors i no a abordar els canvis que necessita l'adaptació a Bolonya. La manca de

finançament és el principal problema de l'aplicació de Bolonya perquè té un fort impacte a diferents nivells i agreuja problemes ja existents. Els rectors de les diferents universitats han manifestat públicament que si l'EEES no s'aplica amb els recursos necessaris pot tenir efectes regressius.

La manca de finançament per a la docència i la investigació és el que ha provocat el 90% de les reaccions contràries al procés ja que està accentuant alguns problemes que arrossegaven les universitats des de feia temps. La insuficiència de recursos està impeding que es puguin dur a terme els principals objectius de modernització que inclou la Declaració de Bolonya.

Estudiants: El preu dels cursos de grau serà semblant als cursos actuals, però el cost final dels màsters, tot i que siguin a preu públic (16% del cost real), no s'assegura que siguin assequibles. La percepció és que en el sistema actual és el màster el que dona valor afegit a l'Educació superior.

Professorat: l'aplicació d'un sistema d'ensenyament que pretén reduir les classes a seminaris amb pocs alumnes necessita de la contractació de nou professorat per donar resposta a aquesta necessitat. Les universitats, degut a la manca de finançament, estan cobrint aquestes vacants amb becaris de Doctorat o figures professionals precàries. (Professors adjunts o associats, etc... En la majoria de casos la retribució és inferior a la d'un professor de secundària).

Mercantilització: la manca de finançament públic combinat amb la manca de transparència i l'augment de l'autonomia universitària en l'aplicació ha fet créixer la preocupació sobre el paper de les empreses en la determinació dels continguts. No hi ha elements que permetin parlar de dependència de les empreses o que aquestes estiguin condicionant. Però és cert que la manca d'increments d'inversió pública en Educació superior fa créixer els recels sobre les fonts alternatives de finançament.

Infraestructures universitàries: La reforma pedagògica implica canvis en l'organització de les aules i l'ús de noves tecnologies. La majoria de facultats no estan dotades d'infraestructures per afrontar el canvis.

- **“Estudiar o treballar?”**. No serà possible la comptabilització de vida laboral i estudis tal i com ara ho entenem. Aquest nou sistema d'ensenyament redueix les hores “lectives” però augmenta les hores de dedicació de l'estudiant (pràctiques, treballs, seminaris, entregues...). El volum de feina i l'obligatorietat d'estar present en els seminaris impedeix a un alumne que necessiti treballar seguir els seus estudis. De nou trobem que els estudiants amb menys possibilitats econòmiques sortiran perjudicats. En altres països de la UE l'existència de les beques-salari sí

permet la dedicació plena a l'estudi, però en el cas d'Espanya no es preveu aquest augment de les beques. Les alternatives que es donen des de les diferents universitats és la possibilitat d'establir vies lentes, que ja ho estan aplicant algunes universitats.

- **Desigualtat de recursos entre universitats.** L'excel·lència no pot ser a canvi de la devaluació d'algunes universitats que no tinguin recursos per competir: En alguns casos, quan es parla d'excel·lència trobem un excés d'admiració del model anglo-saxó. Hem d'estar atents sobre les conseqüències de l'aplicació de l'EEES en les diferents universitats públiques catalanes per tal que l'excel·lència es basi en la cooperació de les universitats públiques catalanes i no en la diferenciació d'universitats de diferent qualitat. Ara els títols oficials tenen el mateix valor a totes les universitats i caldrà vetllar perquè no hi hagi universitats de primera i de segona, on segurament, les universitats més petites i arrelades al territori serien les més perjudicades.

- **Criteris d'acreditació de títols i professorats.** Són qüestionables els criteris fixats ja que tenen un impacte negatiu sobre algunes àrees de coneixement més locals i infravaloren les àrees d'humanitats o ciències socials. En molts casos l'acreditació està generant un excés de burocràcia on els objectius queden escrits, però no està garantint un procés real d'avaluació i de canvi d'objectius i metodologia.

- **Incerteses del procés i manca de participació.** Tant de la comunitat universitària com de la societat en general en els processos de decisió.

Què diem des d'ICV davant el debat existent?

Davant les mobilitzacions i les creixents crítiques per part d'estudiants i professorat a l'aplicació de l'EEES hem de tenir clar el context i la situació en la que es troben les universitats públiques en el moment d'afrontar aquest procés de canvi.

Hem de tenir en compte el procés global (Acord General de Comerç i Serveis, Directiva Europea...) així com la Llei Orgànica d'Universitats aprovada en la època del PP, que va fragmentar i debilitar els sistemes de govern de les universitats. El malestar respon a la precarietat i la manca d'expectatives de vida que ofereix avui la vida acadèmica.

En general podem dir que "Bolonya" ha servit per posar nom i posar en l'agenda problemes endèmics que les universitats públiques arrossegueu des de fa temps.

D'altra banda les incerteses del procés, la manca de recursos destinats a la seva aplicació en un context global de liberalització dels serveis educatius ha provocat l'alarma davant la possible dependència de les universitats públiques i de la recerca dels interessos empresarials.

Per tant, la qüestió no és Sí o NO a Bolonya. Aquesta declaració i els principis que impulsa són positius. Des d'ICV hi hem de donar suport, amb el supòsit que l'EEES és un marc comú de referència, organització, intercanvi i impuls al progrés del coneixement. En aquest sentit doncs, l'EEES és un repte i alhora una oportunitat.

L'aplicació s'ha de reorientar i ha de tenir en compte la situació en què es troben les universitats públiques. Ha de servir per corregir les febleses estructurals del sistema universitari (beques, finançament...) així com també fer una aposta per recuperar espais de diàleg entre els diferents col·lectius i dissenyar espais eficients de participació.

La configuració de l'EEES, si es fa amb valentia i racionalitat significa l'impuls a una universitat al servei de la societat, és a dir, l'impuls a una universitat de qualitat i fort compromís social. El Govern de l'Estat ha reaccionat tard i malament i moltes universitats han hagut de reorientar i corregir decisions preses anticipadament. L'aplicació a Espanya i a Catalunya de l'EEES tal i com està plantejada sí que està creant seriosos problemes a les universitats, augmenta les desigualtats en l'accés i en els resultats i pot obrir la porta a una mercantilització de l'Educació superior. El que hem de tenir clar és que la construcció de l'EEES significa una gran oportunitat per a la formació universitària, per millorar la seva qualitat i adaptar-se a una estructura de la població i del mercat laboral que ha canviat, així com incorporar la filosofia de la formació al llarg de la vida.

Hem de donar suport a una major i millor relació de la universitat amb la societat, i defugir la mercantilització de l'activitat universitària. Aquesta ha d'estar regida per la voluntat de servei a la societat en general. Cal millorar la transparència en el funcionament de la universitat en general i en els processos de transferència de resultats de la recerca en particular, fent compatibles l'autonomia universitària i la rendició de comptes a la societat.

Principis i criteris que han de regir l'aplicació:

- Garantir una correcta assignació de recursos a la universitat per afrontar aquest nou repte que inclogui infraestructures i equipaments, inversions, personal i funcionament ordinari.
- Valorar el paper de les universitats en la modernització social i ecològica de Catalunya i en els canvis en el model productiu.
- Reforç del paper de les universitats en la formació en valors i el pensament crític.
- L'accés a la universitat s'ha de fonamentar en **el principi d'igualtat d'oportunitats**, sense més impediment que la voluntat d'estudiar i les capacitats provades.
- Millorar la relació de la universitat amb la societat. Aquesta ha d'estar regida per la voluntat de servei a la societat en general.

- Millorar la transparència en el funcionament de les universitats i en els processos de transferència de coneixement, fent compatibles l'autonomia universitària i la rendició de comptes a la societat.

Propostes d'ICV que garanteixin una exitosa i equitativa aplicació de l'EEES

- 1) Augment de la despesa en Educació superior situant-la com a mínim a l'1,6% del PIB, (actualment és de l'1,1%) i augmentar-la progressivament fins arribar a la mitjana europea. Un finançament d'acord amb els principis fixats pel Llibre Blanc que garanteixi la suficiència, l'equitat i la rendició de comptes.
- 2) Nova calendarització de l'aplicació de l'EEES per adaptar el procés d'acord amb les propostes sorgides del debat i dels espais de participació habilitats, com la Taula Nacional per la Universitat Pública. Caldrà una planificació integral i un càlcul de les necessitats i recursos necessaris per a una aplicació de l'EEES exitosa i equitativa.
- 3) La Generalitat i el DIUE han de liderar el procés i oferir diàleg. Cal potenciar els mecanismes de participació dels estudiants i millorar la seva eficàcia. Cal que tant estudiants, com professorat i personal d'administració i serveis tinguin accés a la informació.
- 4) Foment i impuls de la cooperació interuniversitària en un sistema en xarxa on les diferents universitats públiques es complementin per tal de crear un sistema universitari cohesionat i territorialment equilibrat.
- 5) Augment del nombre de les beques de mobilitat i de matrícula que garanteixin l'equitat en l'accés i l'equilibri territorial.
- 6) Garantir l'accés de l'alumnat amb rendes més baixes (tenint en compte que el que més limita l'accés de l'alumnat és el cost d'oportunitat d'estudiar i no treballar.)
- 7) Augment del nombre de beques destinades a la recerca que responguin a la realitat de l'activitat investigadora i garanteixin la retenció de talent.
- 8) Augment dels recursos destinats a la recerca que tinguin en compte els costos indirectes de fer investigació. Les universitats més endeutades són les que fan més recerca ja que els projectes es financien parcialment.
- 9) AQU i DIUE han d'avaluar els criteris fixats i corregir les discriminacions que suposen cap a algunes àrees de coneixement i també les disfuncions que suposa passar per una doble acreditació (ANECA i AQU). Replantejament del mapa universitari català.

10) Promoure des de les diferents administracions una avaluació permanent, racional i conjunta del personal universitari. Un model simplificat dels diferents sistemes d'avaluació que redueixi la burocràcia i les duplicitats i faciliti la rendició de comptes.

ANNEX

L'aplicació de l'EEES a l'Estat i a Catalunya

El primer que hem de dir és que el procés d'elaboració, d'adaptació i avui, d'aplicació de l'EEES ha estat caracteritzat per la lentitud, desorganització i manca de lideratge de les administracions i aquest és el fet que més incertesa ha generat a la comunitat universitària.

Dit això, hem de veure el recorregut de la seva aplicació a l'Estat i a Catalunya:

Primer, l'EEES representava bàsicament, i així ho concreten els 6 objectius fundacionals, l'homologació de les titulacions entre els països de la UE i el foment de la mobilitat d'estudiants i professorat entre les universitats europees. D'altra banda, amb l'EEES se'ns plantejava també l'homologació de la metodologia amb aquests països i la definició comuna del Crèdit Comú Europeu. És a dir, per aconseguir aquesta implantació de titulacions, de crèdits, i la promoció de la mobilitat dels estudiants, era necessari una forma d'estudiar similar en cada universitat, així com per corregir un model basat en els continguts i a la pràctica, en les classes magistrals. La proposta doncs, és un model basat en l'aprenentatge, on l'alumne "aprèn a aprendre". Aquest nou model vol corregir un model d'aprenentatge basat en classes magistrals per passar a un model d'ensenyament que trobi l'equilibri entre la transmissió de coneixements i la millora de la capacitat d'aprenentatge de l'alumnat. Aquest canvi de model implica canvis profunds en la metodologia utilitzada (sobretot als països del sud d'Europa, que partíem d'un model més allunyat)

Hem de tenir en compte que el procés de Bolonya ha d'aplicar-se a les universitats catalanes en un context en què aquestes fa temps que arrossegueu greus problemes: finançament insuficient, poca coherència en l'aplicació dels objectius socials de les universitats, precarització de la situació del professorat i del personal investigador. I és en aquest context en què les universitats han hagut d'afrontar aquests canvis en un període molt curt de temps i amb una clara manca de transparència i d'espais de participació.

Cronologia de l'aplicació per part de les administracions:

1. **Reforma de la Llei Orgànica d'Universitats (abril 2007):** La Llei Orgànica d'Universitats (LOU) del PP, la derogació de la qual havia promès el Govern del PSOE, lluny de ser una nova llei que s'adaptés a les veritables necessitats del diferents col·lectius presents a les universitats, no va afrontar una de les majors preocupacions dels últims anys per aquests col·lectius: l'EEES. La reforma fou molt parcial i va deixar de banda aspectes fonamentals. Malgrat fa clara referència a Bolonya en tot el redactat, no s'aborden els canvis estructurals necessaris per adaptar l'actual sistema al nou paradigma pedagògic que proposa l'EEES. No es dota tampoc d'una memòria econòmica per fer

front a les beques demandades des dels estudiants i des del personal becari, així com augment dels recursos necessaris (tecnològics, materials, etc...) per a les universitats. Durant la reforma l'Estat va tenir pràcticament com a únic interlocutor la Conferència Estatal de Rectors i només va abordar les demandes que venien d'aquests i no del conjunt de la comunitat universitària.

Canvis de la LOU:

- Potenciar l'autonomia de les universitats per respondre amb flexibilitat a les demandes de la societat: nou sistema d'acreditació del professorat per flexibilitzar la selecció per part de les universitats, noves figures contractuals per incorporar professionals del sector privat i d'altres universitats, sistema d'elecció del rector en mans de cada universitat...Les escoles i facultats són les encarregades d'organitzar els ensenyaments i els processos acadèmics.
- Rendiment de comptes de les universitats: creació de l'ANECA com a agència estatal d'avaluació de la qualitat i definició dels criteris d'acreditació.
- Impulsar la transferència de coneixement al sector productiu: impulsar la creació d'instituts mixtos d'investigació (universitats-empreses) i potenciar intercanvis de personal investigador entre els dos sectors. Correspondrà als Consells Socials promoure la col·laboració de la societat en el finançament de la universitat.
- Nova estructura dels ensenyaments universitaris: grau, màster i doctorat.

Per tant, la resta de canvis per adaptar-se a l'EEES els hauran d'anar fent les universitats adoptant els decrets que des del Ministerio de Ciencia e Innovación s'aproven sense una quantitat de recursos que serveixin per fer front a les noves exigències que el mateix procés i la LOU estableixen.

2. **Reial Decret (octubre 2007)** : té com a objectius flexibilitzar l'organització dels ensenyaments, promoure la diversificació curricular i disminuir les rigideses de l'actual funcionament de les universitats. També introdueix canvis metodològics en la docència i fixa els mecanismes d'avaluació i acreditació. També dóna flexibilitat al calendari d'aplicació marcant com a termini màxim el 2010.

Mesures concretes del Reial Decret:

- Estableix l'estructura general dels nous estudis universitaris (l'homologació no és real (els Graus seran de 4 anys, mentre que a la gran majoria de països de l'EEES seran de 3). Els Màsters seran d'un o dos anys.

- Els ensenyaments oficials es concretaran en plans d'estudis elaborats per les universitats i verificats pels Consell d'Universitats i la Generalitat de Catalunya. Els títols s'hauran d'acreditar.
- Establiment del Crèdit Comú Europeu (ECTS): .Suposa l'adopció d'una nova unitat de mesura acadèmica, es tindran en compte, a més de les hores lectives, les hores dedicades a l'estudi, treballs realitzats a casa, seminaris... Un crèdit equivaldrà a 25-30h. de dedicació (abans 10h.), on haurà d'assolir un total de 60 crèdits per any docent.
- Els preus públics dels títols oficials els establiran les CCAA dins dels límits que estableixi la Conferència General de Política Universitària i estaran relacionats amb el cost del servei.
- Tots els títols de Grau han d'estar dins d'una de les següents branques de coneixement: Arts i Humanitats, Ciències, Ciències de la Salut, Ciències Socials i Jurídiques i Enginyeria i Arquitectura.
- En cada Grau hi ha d'haver un mínim de 60 crèdits de formació bàsica (comuns a la branca de coneixement o formació considerada transversal- idioma, informàtica...-)
- L'ANECA avaluarà els plans d'estudis a través d'una comissió d'experts de persones de reconegut prestigi i farà un informe perquè el Consell Universitari aprovi o no el reconeixement del títol. Però a partir d'un conveni entre l'ANECA i l'Agència de Qualitat Universitària,(AQU)Catalunya desenvoluparà un pla per a la verificació dels graus que impartiran les universitats catalanes a partir del curs 2010-2011.

La metodologia de verificació serà coherent amb el procés que s'aplica a la resta de l'Estat, però incorporarà els criteris de programació aprovats en junta general del Consell Interuniversitari de Catalunya el novembre de 2007, uns criteris que permetran que els titulats tinguin un bon coneixement d'una tercera llengua, hagin realitzat pràctiques externes i hagin adquirit competències generals. La via de verificació dels nous graus de les universitats catalanes serà exclusivament AQU Catalunya.

3. **Catalunya:** El maig de 2004 el DURSI, l'AQU i les universitats van signar un conveni de col·laboració per desenvolupar a partir del curs 2004-2005 un pla pilot de les titulacions adaptades a Bolonya. El curs 2005-2006 les universitats comencen a implantar Programes Oficials de Postgrau inserits a l'EEES i el curs següent el DURSI va aprovar la implantació de màsters oficials (en el curs 2008-2009 n'hi ha 378 a les universitats catalanes)

4. **Plans d'estudi** de les titulacions. Tal i com estableix el Real Decret, són les universitats les encarregades de dissenyar i presentar-lo a la Generalitat. Respecte a l'elaboració dels plans d'estudi, han estat els centres els que han pogut fer i desfer, agrupar graus, etc... en tots els casos no s'ha garantit la presència dels estudiants, tampoc els diferents col·lectius dels professors ho han pogut ratificar, era una decisió de cada direcció de facultat o centre que després el rector o rectora aprovava.

L'educació i l'Acord General de Comerç de Serveis 1995

Quan parlem de l'aplicació de l'EEES hem de tenir en compte també l'existència d'aquest acord perquè pot estar condicionant la manera com els diferents Estats apliquen els principis de la declaració.

L'AGCS (GATS) és un dels acords de més rellevància elaborat per l'OMC. El seu propòsit és liberalitzar els serveis entre els països membres de l'OMC. El comerç de serveis es defineix de manera molt àmplia per incloure la inversió estrangera directa en serveis com la salut, l'educació, l'aigua, les pensions o el transport. D'altra banda, la liberalització implica la supressió de qualsevol mesura governamental que podria afavorir a un proveïdor nacional davant d'un d'estranger. Tanmateix, també inclou la supressió dels monopolis públics, així com la desregulació quan una norma és considerada massa onerosa per als inversors i proveïdors de serveis estrangers.

Fonamentalment, l'AGCS pretén aplicar les mateixes normes del comerç de béns al comerç de serveis. Ara bé, el serveis com l'educatiu segons l'OMC poden ser comercialitzats de 4 formes diferents:

1. Subministrament transfronterer: Aquesta modalitat és la més similar a la dels béns. Consisteix en subministrar un servei des d'un país a un altre d'estranger. Seria el cas de l'educació a distància, en el que un proveïdor d'un país exporta cursos, normalment via Internet, a estudiants d'un altre país.

2. Consum a l'estranger de serveis educatius: Els consumidors d'un servei es traslladen a un altre Estat membre per obtenir-lo. És a dir, l'OMC considera que quan un estudiant va a fer un curs a un altre país, el país de destí està exportant un servei al país d'origen de l'estudiant. Així, si un estudiant europeu se'n va als EUA a cursar un post-grau, se suposa que els EUA estan exportant un servei educatiu a Europa.

3. Implantació i presència comercial de proveïdors d'educació: En aquest cas, una empresa de serveis, com ja fan algunes universitats privades o centres d'idiomes, estableix una filial a l'estranger. En aquest cas, més enllà dels fluxos comercials, s'estaria promovent la creació i l'expansió d'empreses transnacionals educatives.

4. Presència individual: Subministrament de serveis en un país per part de persones físiques que provenen de l'estranger. Seria el cas d'aquells professors que van a ensenyar a l'estranger. Quan això succeeix, se suposa que el país del professor estaria exportant un servei educatiu. És a dir, les relacions de cooperació i intercanvi entre centres educatius de diferents països passen a ser comptabilitzades com a fluxos comercials.

L'AGCS promou la desregulació del sector serveis per tal d'afavorir l'activitat econòmica de les empreses privades. En el cas de l'Educació les principals barreres que se subratllen són: *la restricció a l'hora d'atorgar permisos als proveïdors estrangers, les condicions de nacionalitat a l'hora de contractar professors, les subvencions als establiments nacionals, l'existència de monopolis públics, la prohibició de subministrar serveis educatius per a empreses estrangeres a determinats nivells, la prohibició a empreses estrangeres d'atorgar títols oficials...*

La directiva Bolkestein desembre 2006

La directiva Bolkestein té com a objectius la liberalització de la circulació de serveis dins de la Unió Europea. La directiva s'organitza en tres àmbits: l'eliminació dels obstacles a la llibertat d'establiment, l'eliminació dels obstacles a la lliure circulació de serveis i promoure la confiança mútua entre els Estats membres.

Tant el Grup Verd com el Grup de l'Esquerra Europea van presentar esmenes a la totalitat que no van prosperar. La directiva es va sotmetre a algunes modificacions respecte la proposta inicial. Es van explicitar de manera ambigua alguns serveis que queden exclosos, com els serveis d'interès general.

La transposició de la directiva a Espanya està en la fase d'avantprojecte de llei. De les matèries que exclou l'avantprojecte d'estar sotmeses a la directiva de liberalització de serveis no s'inclou l'Educació superior.